

Pápes Éva

Mai királylányok, királyfiakkal vagy nélkülük...

(Megjelent: Pannon Tükör 2011.)

Minden királylányos mesében – elenyésző kivétellel – a hősök elindulnak mindenféle nehézséget, hatalmas, legyőzhetetlennek tűnő ellenséggel való harcot, elvarázsolást, fejvesztést vállalva, hogy teljesítsék a vágyott királylány kívánságát, vagy kiszabadítsák őt a sárkány vagy egyéb gonosz elrabló karmaiból. Életveszélyes kalandokat pedig csak akkor vállal bárki is, (legyen az mese vagy valóság) ha számára nélkülözhetetlen az, amiért harcba indul. Nyugodtan kijelentetjük hát, - több száz mesére és az ezen keresztül átsűrődő tudásra alapozva -, hogy a királylány nélkülözhetetlen, mert láthatóan nélküle az élet értelmetlen, hovatovább élhetetlen, mert ő ad értelmet, fényt, szépséget, gazdagságot a létnek, mert ő az élet valódi értelme. Ezt pontosan tudják a kislányok is, akik habozás nélkül sorolják, mit tud a királylány: szépséges, hűséges, érzékeny, szeretetteljes... Ő a nő, aki nélkül nincs férfi...

De nem túlzás ez? Mai világunk mintha azt bizonyítaná, hogy nagyon is lehet élni egyedül, talán nem is kell királylány feltétlen a királyfinak!? De valóban lehet-e királyfi királylány nélkül? Vagy lehet-e királylány királyfi nélkül? A mesék évszázados valósága vajon nem egy elmúlt kor valóságát mutatja-e meg, ami már messze nem érvényes a mában, hiszen mai vélekedésünk szerint nagyon is sokan megvannak (férfi és nő, nő és férfi) egymás nélkül. A nemi szerepek pedig egyfajta választáson alapuló döntések, ha úgy tetszik: kulturális hozadék, ami így is, úgy is változik. Talán a mesék valósága mára már nem valóság, vagy csak nem érvényes valóság? Egyáltalán lehet igaza a mesének, mondhat a mese érvényes dolgokat a párkapcsolatokról, netán a világ működéséről ma, egy teljesen másfajta közegben?

Maga a feltevés is abszurd némelyek szerint, hiszen a mese – vélekednek – nem más, mint régmúlt korok fantázia-lenyomata, elmúlt világok mára már érvényét veszített történései, amelyek csak arra jök, hogy a gyerekek jól szórakozzanak, meg talán némi képzelőerőt is tanuljanak belőle. Meg aztán ma már nincsenek is királyfiak és királylányok, vagy ha vannak, akkor őket úgy képzelik el, mint azokat a szuper gazdagokat, akik világtól elzárt és média hírekben megjelenő, vágyott, irigyelt külön világban élnek, távol minden hétköznapiól és közönségestől.

Valóban így lenne? Vagy azok a kislányok tudják az igazságot, akik minden tétovázás nélkül kijelentik, hogy „én vagyok a királylány”, amikor elolvassuk nekik a Világszép Nádszálkisasszonyról, vagy a Rózsát Nevető Királylányról szóló meséket (már ha elolvassuk, sajnos egyre kevesebben olvasnak népmeséket a gyerekeiknek!). Ahogyan a kisfiúk is tudják, hogy ők és csakis ők a mesében szereplő királyfiak, akik éppen elindultak szerencsét és természetesen királylányt találni.

A mai oly divatos gender elmélet sem vonja kétségbe a nemiség biológiai meghatározottságát, legfeljebb azon vitatkozik, hogy a gender társadalmi nem, ami a biológiai nemtől eltérő érzést, szocializálódást jelenthet. Érezheti-e magát valaki inkább királylánynak, miközben királyfinak született? Ez a kérdés a mese nyelvén így fogalmazódik meg. Nyilván, válaszol a mese, de akkor ő nem nő. Erre egy mesét találtam (nyilván van több is), amikor a királylány férfi szerepre vágyva végigharcol egy-két háborút, megment egy királylányt, de végül a dolgok elrendeződnek, mert egy varázsló büntetésből vagy jutalomból (?) férfivá is változtatja. A nem ugyanis a mesék világképe szerint az, ami, vagyis a nő nő, a férfi meg férfi. Ha valaki más akar lenni, ám legyen – amint fent úgy lent, amint lent úgy fent...

Szerencsére, és nem utolsósorban a kiváló hazai és külföldi mesekutatóknak köszönhetően, ma már egyre többen megtapasztalják, hogy a mesék nem csak a gyerekek számára mutatnak utat saját valóságukhoz, és nem utolsósorban a világ törvény szerinti működéséhez, hanem a felnőtteknek is maradandó élményekkel szolgálnak, illetve szolgálhatnak, ha nyitott szívvel és szellemmel lépnek be birodalmukba. Bár a kapu, amelyen beléphetünk, nagyon jól őrzött, így aztán nem enged be könnyen, nem is nyílik meg könnyen, mert eleink nagyon jól tudták, hogy az értékekre vigyázni kell. Mindez arra mutat, hogy az a kapu, amin belépünk, nem valamilyen külső világba vezet minket, nem az úgynevezett hétköznapiok közegébe, hanem éppen ellenkezőleg, oda, ahol „a madár se jár”. De oda viszont nagyon mélyre tud vinni, nagyon pontosan tud vezetni és nagyon sokat meg tud mutatni abból a tájból. De mi is ez a „táj”? Hol is van ez a madár-nemjárta vidék? Természetesen valahol az üveghegyen innen és az Óperenciás tengeren túl, ahol a kurta farkú malac túr... Ott, ahol a képzelet,

a lélek, az érzelmek, a fantázia hozza létre a „valóságosságot”, és ahol ez valóban megfelel az ember „törvény szerinti” működésének. Még a hétköznapiakban is...

De mi ez az emlegetett kozmikus törvény, és ki határozza meg ezt a törvényt? Ez a kérdés csak a ma embere számára kérdés, amikor a törvények konszenzuson alapuló egyensúlyozások, amikor nap, mint nap tanúi vagyunk mindenféle törvény sárba tiprásának, megszegésének, kijátszásának. Éppen ezért nagyon erősen különböznek a mesében megfogalmazódó kozmikus törvényszerűségtől, már csak azért is, mert ezek a mesei törvények nincsenek kőbe vésve, érdekes módon úgy szilárdak, hogy közben rugalmasak: függenek helyzettől és az ember belső diszpozíciójától, vagyis maguk az elvek lehetnek általánosak, de minden helyzetben másként kerülhetnek alkalmazásra. Itt az emberről szól minden, a rend az ember rendje kell, legyen. A mesében ugyanis ott van az a belső szabadságra és helyzetértékelésre való felhívás, ami minden esetben azt mondja: te és csak te tudod meghatározni, hogy mi az a cselekedet, amivel harmóniában tudsz kerülni, majd harmóniában is tudsz maradni a világgal és ezen keresztül önmagaddal. És ez felülír minden szabályt, mert ez maga a kozmosz törvénye: harmóniában lenni, békében lenni, önmagunk teljességévé válni, s mindezt úgy tenni, hogy ez nem árt, sőt mindenki javát szolgálja, mert ez a közösség rendje is!

Ezért indul el a királyfi minden mesében, hogy megtalálja a hozzá illő királylányt, akit a végzet, a sors neki szán, mert ő még tudja, hogy nem fölöslegesen indul el: az út végén – ha megőrzi szándéka tisztaságát, és ezt érvényre juttatja minden cselekedetében - akkor ott találja a párját, ott találja ezen keresztül a saját teljességét, egészségét. Mert ez a mese célja, megmutatni azt az utat, ami a harmónia felbomlásától a harmónia visszaállításáig tart, s mindezt annak biztos tudatában, hogy ez lehetséges.

Itt pedig szétválik a mese világképe és a mai mesehallgató ember világról alkotott képe. Ez az a pont, ahol sorsfordító lehet belépni a mese alkotta világképbe¹, amely jóval ősbibb és éppen ezért mélyebb és teljesebb tudást tükröz mai töredezett, megfogyatkozott és nagyon erősen racionalitásba ágyazott szemléletünkhöz képest. S mindezt ideológiai felhang, vallási kötöttség, bármilyen prekoncepció nélkül teszi, csupán a történetmondás ereje által. Mario Vargas Llosa írja a macsigenga indián törzs beszélőjéről, akinek „csak” az volt a feladata, hogy az ősi történeteket adta tovább az őserdőben szétszóródott törzseknek: *„Ők a bizonyítékai annak, hogy egy történet elmondása több is lehet, mint puszta mulatság... Valami ősi*

¹ Kivéve, ha valaki már eleve benne van magában a mesében, és nincs semmiféle kapu, ahol át kell haladnia. Ez azért fontos, mert egy emberrel találkoztam, aki azt mondta: miféle kapu? Én ott vagyok, és várom, aki jön. Boldizsár Ildikónak hívják az illetőt...

dolog, valami olyan, amitől egy nép léte függ... Valami titkos hűrt megzendítenek benned, és már kész is...”²

Ez a titkos hűr maga a mitikus/archaikus tudat, amellyel ma leggyakrabban az álmainkban találkozunk³, vagy mégsem? Hiszen ott vannak azokban a szimbólumokban, amelyek a hétköznapi életben folyamatosan körülvesznek minket, csak már nem igazán ügyelünk rájuk, nem igazán engedjük meg magunknak azt a tudatosságot, hogy felbontsuk, megfejtsük kódolt üzeneteit. Megteszik ezt helyettünk például a reklámszakemberek, hiszen attól lesz egy reklám igazán hatásos, ha valami mélytudatban őrzött szimbólum képi megjelenése támasztja alá. Gondoljunk csak a férfiaknak szóló reklámokban előforduló motívumokra: vágató lovak, támadásba lendülő vadállatok, izmos testek, kemény arcú férfiak, míg a nőknek szóló reklámokban lány selymekkel, kényeztető (tejben-vajban fürdetésre utaló) mozdulatsorokkal, pasztellszínekkel bővölnek el minket. Ugyanígy a tömegfilm is alkalmazza a legismertebb archetípust: a gonosz és a jó harcát, az ellenféllel küzdő legyőzhetetlen hőst, (ő a mesebeli királyfi, legkisebb fiú stb.) a gonosz vagy végzetes asszonyt (boszorkány, tündér), ahogyan a szürkeségből, félreértettségből felemelkedő hősnőt, az örök Hamupipókéét, aki megtalálja önmagát, királylányságát, párját (szinte minden romantikus film szüzséje eköré épül).

Ősi minták ezek, amelyekben olyan érzelmi energia működik, ami mai életünket is meghatározza, csak éppen tudattalanul, elnyomva, félreértve és főként elhanyagolva. Nem látjuk, és nem használjuk a szimbólumok felszabadításával, megértésével, tudatosításával nyerhető hatalmas erőt, ahogyan nem használjuk, nem értjük, nem éljük azt a hatalmas közösséghez tartozás érzést sem, ami a mesék alapenergiája.

Hősnek lenni kivételes állapot – gondolhatnánk – miközben mindannyian kényszerű módon hősei, főszereplői vagyunk saját életünknek. Olyan kényszer ez, amitől csak a halál foszt meg bennünket, így nem árt időben megismerkedni ennek a szerepkörnek a teljes lehetőségmezőjével. A mesék hőse olyan hős, aki a mi hétköznapi életünkben is utat mutathat, de ennek a módjára rá kell találni, fel kell fejtetni azt az ősi szálát, amit a hagyomány adott át nekünk a mesék, táncok, dalok formájában. Oda ugyanis belekódolta minden tapasztalatát, tudását a világ működéséről, a dolgok lehetséges megoldásáról, a rendről, harmóniáról – magáról az életről és az attól elválaszthatatlan halálról. Rajtunk áll, hogy akarunk-e tanulni ebből a mélységes-mélyből jövő tudástárból, vagy megelégszünk azzal a feltételezéssel, hogy ezek mind elavult, elhanyagolandó lomok...

² Maria Vargas Llosa: A beszélő, Magvető Kk. 93. p.

³ Jung is leírta többször is, hogy a tudattalan anyanyelve a szimbólum, mivel pedig az álmok szimbólum-nyelven szólnak hozzánk, ezért is nem értjük, hiszen ma már nem beszéljük „anyanyelvi szinten” ezt a nyelvet!

De térjünk vissza a királylányhoz! Ha lány, akkor királylány, hiszen lehet-e ennél több, amire egy kislány vágyik, mint hogy királylány legyen a saját életében, s megtalálja a hozzá méltó királyfit. S mielőtt bárki azt gondolná, hogy micsoda avult anti-emancipációs gondolat ez, szeretném leszögezni, hogy ez nem a párválasztás kényszeréről szól. Nem a másik nem, hanem saját belső mélységünk/ teljességünk megtalálása a lényeg! Ez így van a mesében is, mert a mesei hős nem tesz mást, mint helyreállítja a világ megbillent rendjét. A rendhez pedig hozzátartozik a teljesség: a nőnek (ahogy a férfinak is) meg kell találnia hiányzó felét/párját – amiből létrejöhet önmaga teljessége.

A mese útnak induló hőse nem önmagában mutatja meg a világ és benne az ÉN teljességét, hanem a mese folyamatában, egészében bontakoztatja ki, milyen is ő voltaképpen, mit és hogyan akar megvalósítani, megélni. Ahogy Boldizsár Ildikó írja: „...*a mesehőst önmagában tévedés lenne az Én-nel azonosítani...*”, mert a mese „*olyan komplex lelki erőter, amelyben a mese minden szereplője (beleértve a természetfölötti lényeket, varázstárgyakat, helyszíneket is) a hős valamely megnyilvánulási formája, és csakis együttes szemlélésük alapján bontakozik ki a mesehős valóságos képe.*”

Minden mesei szereplő kompenzációs rész-képe annak a mindennapos folyamatnak, amelyben a környezetünkre kivetítjük félelmeinket, gátlásainkat, belső szorongásainkat. Megszemélyesítjük őket, hogy újjal mutogathassunk: miatta nem tudom megvalósítani az álmaimat, ő az oka, hogy nem sikerül semmi – ő, aki éppen mostoha, gonosz féltestvér, lányát eligérő könnyelmű apa, elvarázsolt testvér alakjában jelenik meg a mesében. De ha jól megnézzük az éppen olvasott mesét, kiderülhet, hogy mindezek a negatív hősök éppenséggel saját belső akadályainkat szimbolizálják, méghozzá nagyon pontosan körvonalazva azt az erőt, ami éppen visszatart minket.

Szinte minden mese már az első pár mondatban nagyon határozottan körvonalazza, hogy most éppen milyen erővel dolgozik, milyen problémakört fogalmaz meg. Egyáltalán nem mindegy, hogy a mese indító jelentében olyan királylány szerepel-e, akinek van édesanyja. Ha van, akkor biztosak lehetünk benne, hogy nem a nőiség hagyományos megélésével lesz konfliktusa a hősnőnek, hanem pl. elvarácsolják – ami időleges leblokkolódást jelent, az életerő áramlásának megszakítását – vagy elrabolják, vagyis kényszerítik saját mélységeibe való alászállásra. Az elrablás által a királylány olyan helyzetbe kerül, hogy nem tudja mozgósítani a jóról való tudását, nem fér hozzá a saját belső erejéhez, vagy mert nem hiszi el, hogy ez létezik, vagy mert le kell érte szállnia saját legmélyebb rétegeibe – mondjuk a sárkány föld alatti palotájába, vagy más föld alatti

világba. Ez a leszállás nem jelent mást, mint megtalálni azokat az erőközpontokat, amelyekben felismerhetjük saját női/emberi létezésünk artikulálatlan szintjeit, saját haragunkat, gyűlöletünket, félelmeinket, előhívjuk és megszelídítjük őket, hogy ne ártassanak, hogy erőként és ne ellenerőként működjenek.

De ha mondjuk a mesében nincs anyja a királylánynak, akkor olyan szituációról van szó, amikor nem áll biztos női tudás a főhősnő mellett, vagyis nem kapta meg azokat az ősi női erőket, és tudást, amelyek csak nőtől-nőig tudnak áthagyományozódni, és amelyek nélkül maga a nőiség sérülten, valódi erő nélkül mutatkozik meg. Nekik jut a gonosz mostohával való küzdelem! A mostoha olyan belső ellenerőket szimbolizál, amelyek szinte folytonos kilökődést, ellehetetlenülést hoznak létre. Ez az az állapot, amikor nem ismerjük és ezért nem is tudjuk jól megélni a nőiség, vagyis saját nőiességünk alapenergiáit. Ez az anyátlanság lehet a mi valóságunkban olyan helyzet is, amikor maga az anya sem bír ezekkel a női erővel, mert már ő is sérült a saját nőiségében. Nem véletlen hát, hogy ezek a királylányok nagyon kemény utat járnak be, míg megtanulják mindazt, amiben hiányuk van. (Gondoljunk csak a Rigócsőr király anyátlan gögös királylányára, aki igazából semmit sem tudott a női feladatokról.)

Megint más a helyzet, ha olyan mostoha nehezíti meg a női tudás áthagyományozását, aki minden tétével a női oldal sötét erői idézi meg: ami azt jelenti, hogy „rossz minta” kerül az átadás folyamatába, ez aztán ellenerőket hív létre, gondoljunk csak a Hófehérke típusú mesékre, ahol a gonosz mostoha képében szinte tapintható a féltékenység, harag, önfogadási problémák jelenléte. Itt a rossz minta jelenléte nehezíti meg az önfogadást, amivel nagyon kemény küzdelmeket kell vívni, amíg mindezek a rossz/mostoha erők integrálásra, elfogadásra, megváltásra/változtatásra kerülnek. De tudni kell, hogy ez a „rossz minta” sem valami külső erő, hanem ez is ott van legbelül, megoldandó problémaként működve, amivel valóban „hősies” megküzdeni, mozgósítani kell minden erőnket, energiánkat, cselekvőképességünket, hogy ne egy üvegporsóban fekvő leéljen az életet...

Megint más az, ha az anya olyan tudást, belső biztonságot hagy a lányára, amivel minden helyzetben boldogulni tud, sőt éppen ez lesz az, ami képessé teszi őt, hogy megtalálja önmaga igazi erejét, világot megőrző képességeit. Ahogy Világszép Vaszilsza teszi ezt, amikor Baba Jaga segítségével megtalálja felnőtt, cselekvőképes önmagát. Ezekben a helyzetekben nem a tudás hiányával van dolgunk, hanem annak használatba vételével, vagyis itt az érlelődés, a kellő pillanat felismerése a tét. Gondoljunk csak Csipkerózsikára, aki száz évet alszik, hogy aztán a kellő pillanatban érkező királyfinak kitáruljon a palota kapuja, jelképesen itt az

élet beengedése történik meg, amire megérett az idő. Vannak olyan királylányok is, akik addig válogatnak, amíg a legmegfelelőbb jelöltet meg nem találják. Feladatokat adnak, mert csak a legjobb felelhet meg, mert nekik az a dolguk, hogy feladatról feladatra érleljék önnön erőiket, amíg a legeslegjobb létre nem hívható... Mert ez éppen a királylányok dolga: megőrizni a világ tudását és rendjét, fenntartani a tudás folyamatosságát, amiben benne van a küzdelem saját gonosz, mostoha, rossz erőinkkel.

Végezetül néhány gondolat az ártó erőkről, amelyek különböző arccal mutatkoznak meg a mesében: lehet sárkány, vasorrú bába, gonosz mostoha, Baba Jaga, táltos asszony, varázslónő gonosz apa, még gonoszabb testvér és így tovább. Nagyon fontos szereplők ők, sűrítetten jelentik mindazt, ami félelmet kelthet, ami elrabolhatja a nyugalmat, békét és a rendet, ami a világban működni látszik. És itt a *látszik* volt a hangsúlyos szó, hiszen ki vehetné el azt, ami valóban van, és nem csak látszik... Amikor a sárkány, vagy a vasorrú bába megjelenik egy mesében, akkor biztosak lehetünk benne, hogy saját továbblépésünkről, erőnyerésünkről van szó, tanulási folyamatunk nagy kapuőrzőjével kerültünk személyes kapcsolatba. S bár nem minden királylány találkozik a sárkánnyal, én mégis arra fogadnék, aki találkozik vele. Nincs ugyanis olyan erő, ami csak a szépségből, harmóniából, békéből táplálkozik. Az élethez pedig sok-sok erő kell, hogy ne csak ígéret, hanem valóság is legyen a teljesség megélése. Az erő pedig néha csak valami nagyon mélyen eltemetett archaikus valóságból hozható elő, onnét, amit nem szeretünk, amiben vér és könny is van, veszteség és veszély. A veszélyeknek a vállalása talán elkerülhető, de nélküle a női lélek sem lehet egész. Ugyanis fel kell vállalja az integrálatlan, sötét barlang-mélyet, ahol ez az erő lakik, mert ez a legősibb öl, ami a nőhöz kapcsolható. Az **öl** pedig kétjelentésű szó: egyszer ringat, befogad, másszor meg elpusztít. Nem a férfi az, aki őriz, mindig a nő. De azt is a nőnek kell tudnia, mi érdemes az őrzésre, de ezt csak akkor tapasztalhatja meg, ha egyszer igazán alászáll, és megnézi, mije van, honnét származik, merre tart. Káli⁴ is a nő arca, ahogyan a sárkány vagy a boszorkány is lehet női erőforrás. Semmi sem lehet félelmetesebb egy haragvó, kontrollálatlan erőket mozgó nónél, amilyen például Pandora⁵ is volt, akinek szelencéjéből kijött a bűn, baj, betegség,

⁴ Káli Siva hitvesének (Párvatínak) talán a legvadabb formája. Tigrisen utazik, tüzet okád. Koponyákból fűzött nyakláncot visel, derekán levágott karokból hord szoknyát. Meglehetősen hasonlít rá az orosz Baba Jaga nevű boszorkány!

⁵ Pandorát Hephaisztosz isten Zeusz parancsára agyagból készítette, a lelket pedig maga a legfőbb isten lehelte bele. Az ilyenképp teremtett lény annyira tetszett a többi istennek, hogy egymással vetélkedve ajándékozták meg mindennel, amire-nem volt szükségük, és amitől így meg tudtak szabadulni, bűnöktől, bajtól, betegségeiktől. Pandora Epimetheus felesége lett, aki nem volt más, mint Prometheus testvére. Az ő házában őrizték azt a szelencét, amelyben az ajándékokat helyezték, és amelyet Zeusz parancsára tilos volt felnyitni. Pandorát azonban egyre csak kínozza a kíváncsiság és mit sem törődve a tilalommal, felnyitotta a dobozt.

harag. Soha nem az erő félelmetes, hanem a nem ismert, nem uralt erő. Ami csak úgy kijön, és nem tudunk vele mihez kezdeni. Azt hisszük, nem a sajátunk, csak felhalmoztuk, „átvettük” másoktól, pedig többnyire csak nem ismerünk rá, nem fogadjuk el sajátunknak, mert félelmetes, mert veszélyes. De éppen azért az, és elsősorban önmagunkra ártalmas - na persze másokra is! – mert nem azonosítottuk, így nem tudtuk megszelídíteni sem. Feltétlenül önismerettel kell kezdeni a megértés, uralom, szabályozás, szublimálás műveleteit. Uralni csak azt lehet, amit megismertünk, így talán nem fölösleges, ha kockázatos is, hogy belenézzünk a mélység arcába - nézzen bár gonosz mostoha, sárkány, boszorkány vagy halál alakban is ránk.

Abban a pillanatban kiröppent minden, ami csak bajt, szenvedést hozott az emberiségre. Pandora ijedtében rácsapta a fedelet a szelencére, de abból már kirepült minden, kivéve a Reményt.